

Veszelszki Ágnes

Új írásjelek digitális és kézzel írt szövegekben

Jelen tanulmány a kép-szöveg kapcsolatok típusainak ismertetésétől jut el egy sajátos, a kezdetben a digitális kommunikációhoz kötődő ikon (képfajta), az emotikon és a szövegek viszonyának bemutatásáig. A kép és a szöveg kapcsolata a vonatkozó szakirodalom alapján háromféle lehet: 1. a képek elsőrendűek a szavakkal szemben; 2. a képek (önmagukban) nem egyértelműek; 3. a képek és a szavak kölcsönhatásban, egyenrangú viszonyban vannak. Az emotikonok ez utóbbi, harmadik kategóriába tartoznak. Az írásjelekből vagy grafikus jelekből álló, érzelemkifejező jelek nem csupán az informális digitális írásbeliségben, hanem a kézzel írt szövegekben is megjelennek.

Bevezető

A tanulmány célja annak vizsgálata, hogyan hat a digitális kommunikáció más médiumok nyelvhasználatára: a szóbeliségre, a kézzel írott szövegekre és a számítógéptől elszakított, azaz már nem elektronikus, hanem nyomtatott szövegekre. Jelen munkában ennek egy aspektusa, az emotikonok mint újfajta írásjelek kerülnek a középpontba. Eddigi – általános és középiskolásokkal végzett – vizsgálataim alapján feltételezhető, hogy megjelent az a generáció, amely nem tud (vagy nem akar) különbséget tenni a digitális és a „hagyományos” írásbeliség között. Az unimediális lineáris szövegeket felváltó multimediális (képet, hangot, videót is tartalmazó) és hiperlinkes (elektronikus hivatkozásokkal összekötött) szövegek hatására a szövegértési stratégiák is megváltoznak. A nyelv korábbi módosulási folyamataitól elsősorban sebességében és terjedési formájában különbözik a jelenleg zajló nyelvi változás, és nem csupán grammatikai vagy írástechnikai-helyesírási újdonságokat hozhat, hanem hosszú távon mélyreható kulturális és pedagógiai következményekkel is számolnunk kell.

Ez a munka a kép-szöveg kapcsolatok három különböző felfogására hoz példákat a digitális kommunikációból. Az első nézet szerint a képek elsőrendűek a szavakkal szemben; a második szerint a képek – önmagukban – nem egyértelműek; a harmadik, „köztes” megoldás pedig az, hogy a képek és a szavak kölcsönhatásban, egyenrangú viszonyban vannak. E három felfogás közül kiemelten a képek és a szavak kölcsönhatásáról lesz szó, és empirikus módszerrel megközelítve elsősorban az kerül a fókuszba, hogy miképpen jelennek meg az emotikonok jelen formájukban a digitális kommunikációban, illetve milyen változatban fordulnak elő a kézzel írott szövegekben (például órai jegyzetekben, magánlevelekben).

A fő kérdések a következők: 1. Melyek a legtöbbször előforduló emotikonok, és miért? 2. Van-e az emotikonoknak általános(ítható), akár konvencionálisnak tekinthető jelentésük – a gyűjtött anyag alapján? 3. Milyen szövegtípusokban fordulhat elő emotikon, és melyekben nem?

Képi és nyelvi fordulat

Az irodalom és a képtörténet viszonyát az alábbi idézet szemléltetheti: „Kétféleképpen lehet történeteket írni: az egyik fejezetekből, sorokból és szavakból áll; ezt nevezzük »irodalom«-nak. De lehet az írás illusztrációk sorozata is; ezt nevezzük »képtörténet«-nek. [...] A képtörténet mindig nagyon hatásos volt. Sőt, igazában nagyobb a hatása, mint az irodalomé” (Rodolphe Töpffert idézi Nyíri 2011a: 67–68). Ennek az az oka, hogy

sokkal több ember képes a látásra, mint az olvasásra, még a gyerekek és az írástudatlanok is, tehát a képek az írott szövegeknél jóval nagyobb tömegeket tudnak elérni.

A képiség és a nyelv viszonyát vizsgálja a (nyelv)filozófia is. Richard Rorty (1967, 1979) meglátása szerint a filozófia története fordulatok sorozata: míg a klasszikus és a középkori filozófia a dolgokkal foglalkozott, a XVII–XIX. századi filozófia az ideákkal, addig a XX. században a szavak kerültek a filozófiai érdeklődés középpontjába. Ezt szokás „nyelvi fordulat”-nak nevezni. E fordulatokhoz kötött filozófiatörténet kiegészíthető a posztmodern korszak – William J. T. Mitchell (1992) által leírt – képi fordulatával.

A nyelv fordulat egyik legismertebb teoretikusa a már említett Richard Rorty (1967). Meglátása szerint minden (a világegyetemben) annak köszönheti jelentését, hogy az ember a nyelv által jelentést ad neki, egész világunk a nyelvben adott, a nyelv pedig az emberi tevékenység modellje: „A társadalom szöveg. A természet és annak tudományos reprezentációja diskurzus. Még a tudattalan is úgy strukturálódik, mint a nyelv” (Mitchell 1992: 89). Némi túlzással úgy is lehet fogalmazni: minden szöveg. Ezt a meglátást vonják kétségbe az úgynevezett képiségvitában (imagery debate). A nyelv fordulatból a képiség felé vezető utat képi fordulatnak (pictorial turn; Mitchell 1992) vagy ikonikus fordulatnak (ikonische Wende; Boehm 1994) nevezik.

A digitális korszak és a vizualitás

Az írás két alapvető fajtájához (kézzel írás, eredménye a „Manu-Skript”; nyomtatás, eredménye a „Typo-Skript”) a XX. század közepétől-végétől egy harmadik társult, a számítógéppel írás, a „Compu-Skript” – állítja Dürscheid (2006: 55). Ez utóbbiba minden, számítógéppel írt és szerkesztett szöveg beletartozik. A számítógépen írott szöveg tipográfiaileg szerkesztett, szerkeszthető és újraszervezhető, a képernyőn megjelenő produktum módosítható, felülírható, újraírható, átrendezhető, átformázható. Azt is szokták mondani, hogy minden számítógépen író ember tipográfus lett. Az elektronikus írásmódnak hatása van a szövegprodukción (Dürscheid 2006: 55), de akár a nyelvről való gondolkodásra is.

A kézírás – gépírás – digitális írás időbeli sorában a képiség sokkal szorosabb kapcsolatot hoz létre a kézírás és a digitális írás között, mint a közties állomás, a gépírás. Képet előállítani és módosítani hasonlóképpen könnyedén lehet a digitális technikával, mint a kézírás során, ám az írógépes íráskor a képeket csak külön technikával lehetett a szövegbe szúrni. A (fizikai) képek előállításának, hozzáférhetőségének, módosításának egyszerűsödése a digitális médiumban hat a kommunikációs szokásokra és egyúttal a gondolkodásmódunkra is. Az úgynevezett *posztliterális korszak* megjelölés arra utal, hogy az írás monopóliuma megszűnik. Ehhez két fő tendencia járult hozzá: egyrészt a hang forradalma (a hangtovábbítás, a hangrögzítés bevezetése), másrészt pedig a képi-ikonikus fordulat (a képrögzítés és -továbbítás: a fénykép, a mozgóképfeltalálása). „Vizuális korban élünk. [...] olyan történelmi korszakba lépünk, amelyben a kép átveszi az írott szó helyét” (Gombrich 1972-t idézi Nyíri 2011a: 69; más fordításban: Gombrich 1978). A kép előtérbe kerül, jelentősége nő (az ehhez kapcsolható kulcsszó az okulárcentrizmus; Tószegi 1994, Aczél 2010). A képek mindenütt jelen vannak (Maar 2006).

A kép és a szöveg kapcsolata

A kép és a szöveg kapcsolata a vonatkozó szakirodalom (összefoglalása: Nyíri 2011a) alapján háromféle lehet:

1. a képek elsőrendűek a szavakkal szemben;
2. a képek (önmagukban) nem egyértelműek;
3. a képek és a szavak kölcsönhatásban, egyenrangú viszonyban vannak.

A képek elsőrendűek

A képeket Gombrich maguktól értetődő, természetes jeleknek tartja (Gombrich 1981). A képek elsőrendűségének az egyik bizonyítéka az, hogy a képek önmagukban (egyértelmű) jelentéssel bírnak. A képmegértés a nyelvhasználatától teljesen függetlennek tűnik – írja Wittgenstein nyomán Nyíri Kristóf (2011a: 11), „bizonyos vizuális reprezentációk szavak kísérete nélkül is közvetíthetnek jelentést” (Nyíri 2011a: 45).

A képek evolúciós szempontból megelőzik a szavakat – szól a képek elsőrendűsége melletti másik érv. „Evolúciós perspektívából a képek talán a gondolkodás régebbi formáját képviselik, melyet a szavak meghaladtak, ám sose küszöböltek ki. [...] sem a nyelv, sem a gondolkodás nem boldogul a képekkel való kiegészülés nélkül. Abban a mértékben, ahogy nyelvben gondolkodunk, képekben gondolkodunk” (Genova 1993; Nyíri 2011a: 39). Az emberi gondolkodás verbális és vizuális dimenziójából a vizuális (képi) az ősi-alapvető (Nyíri 2011a: 83), az „emberek elsőbbsen képekben gondolkodnak, s csak azután elvont szavakban” – írja Nyíri másutt (2000).

A képek elsőrendűek – szól a harmadik érv –, mivel olyan információt is tudnak kódolni, amelyet a verbalitás nem. „A kép valódi értéke [...] abban áll, hogy olyan információt képes közvetíteni, amely semmilyen más módon nem kódolható” (Gombrich 1972-t idézi Nyíri 2011a: 60). Verbalításban nem kódolható információt hordoznak például a közösségi oldalra feltöltött profilképek (Veszelszki 2011a) vagy a képviccek. A profilképek esetén a képek önmagukban is jelentést hordoznak, a szövegkapcsolatot a képekhez illesztett (a kép feltöltője által adott) címek, feliratok, illetve (a mások által is a képhez fűzhető) kommentek jelentik. 2010 nyarán a Facebookon végeztem egy vizsgálatot (Veszelszki 2011a): 1500 véletlenszerűen összegyűjtött profilképmintát elemeztem nemi és életkori szempontok alapján, eltéréseket, illetve közös mintákat keresve. E vizsgálat eredményei szerint gyakori a metonimikus ábrázolás: az arc, a szem, a száj, a haj, a kéz (rész az egészért viszonyban) szerepel énreprezentációként. A képmanipuláció és az életkor közötti összefüggés a következő volt: minél fiatalabb a képen szereplő, annál kimunkáltabb, manipuláltabb a fotó. Bár egymással ellentétes tendenciák, mind a magamutogatás, a megmutatás, a feltárulkozás, mind a rejtőzködés jellemzők a profilképekre. Énhelyettesítők gyerekkori képek, rajzok, más személyek, nem azonosító képek (például virág, gyerekrajz) lehetnek, sőt ezt kiegészíthetjük egy, a közösségi oldalon terjedő jelenséggel: 2010 novemberében körlevél hívta fel a felhasználókat arra, hogy cseréljék le profilképüket kedvenc rajzfilmhősükre. 2011 októberében hasonlóra, a profilképek óvodai jelre cserélésére biztatott a körlevél. Jellegzetes típus továbbá a „tükör által homályosan” készített önfényképek, az úgynevezett metaképek csoportja. E képek webkamerával vagy tükör előtt készülnek, és gyakorta intim terekbe is betekintést nyújtanak (akár idegeneknek is).

A képek (önmagukban) nem egyértelműek

Gombrich másutt (1969, Nyíri 2011a: 5) azt írja, hogy szavak nélkül a képek nem egyértelműek, a képeket a szavaknak kell egyértelműsíteniük. A képi információ olykor csak verbális fogódzók (például címek, címkék, képfeliratok, képaláírások) révén értelmezhető (Gombrich 1972). Ha például meglátunk egy képet egy kutyáról egy pompeji házon, gondolhatjuk azt is, hogy egy kedves kutyáról készült ábrázolás, kutyakultusz volt Pompejiben, ám ha elolvassuk a feliratot (Cave Canem 'Óvakodj a kutyától'), máris egyértelművé válik, hogy harapós kutyára figyelmeztet a feliratos kép. A kép érthetőségéhez tehát a kulturális konvenciókba ágyazottság és a verbális jelzések (kód, képfelirat és kontextus) járulnak hozzá (Gombrich 1972).

1. kép
Cave Canem (Gombrich 1972)

A képeket azonban nemcsak a szöveg, hanem az idő is egyértelműsítheti. A statikus képek – írja Nyíri Kristóf (2011a: 57; 2012) – rendszeresen értelmezésre szorulnak, szemben a mozgóképekkel, amelyek egyértelműek (a mentális képek is dinamikus, nem pedig statikus reprezentációk). A képhez a felirat/cím/címke többletjelentést adhat. Erre szolgálhatnak például a hírportálok, a pletykaoldalak képei, illetve többejt, mást jelentenek a közösségi oldalra feltöltött képek is felirattal, mint a nélkül.

A kép és a szöveg kölcsönhatásban, egyenrangú viszonyban

Sem a mentális „képek, sem [a] szavak nem alkotnak független folyamatokat” (Paivio 1971-t idézi Nyíri 2011a: 20), tehát folyamatos kölcsönhatásban vannak egymással. E szoros kapcsolat jellegzetes példája a (webes) képregény, sajátos eseteit például a képversek vagy az egy szöveg szavait képszerűen megjelenítő szófelhő jelentik. A csak felirattal értelmezhető képek, például a demotiváló.net internetes portálon esetén elválaszthatatlan egymástól a kép és szöveg: A *demotiváló* jelentése a magyar demotiváló oldal szerint: „A demotiváló képek az irodákban jól ismert motivációs poszterek legtöbbször vicces, szarkasztikus változatai. Bár formailag szinte tökéletesen megegyeznek (fekete háttér, keretes kép, fehér felirat), az általuk kiváltott hatás teljesen más. Míg a motivációs poszterek célja a már nevükből is adódó motiválás, a demotiváló képek az eredeti formulát felrúgva segítenek úgy rávilágítani az élet gondjaira, hogy annak legtöbbször nevetés legyen a vége. Egyáltalán nem ritka azonban, hogy a demotiváló képek valóban demotiválják az embert, azaz vicces csattanó helyett szomorú tanulsággal ajándékoznak meg minket. Akármennyire meglepő, a demotiváló képek típusainak listája még így sem teljes, hisz nem hagyhatjuk ki a már magyar köznyelvbe integrálódott »rosszul csinálod« és »kolesz verzió« kifejezésekkel feliratozott képeket sem. A demotiváló képek effajta sokrétűségének köszönhető, hogy életünk bármely részletére szórakoztató és figyelemfelkeltő módon tudnak reflektálni, legyen szó az élet nagy igazságairól vagy akár a hétköznapjainkban gyakran felbukkanó apróságokról” (1). A kép formai sablonra épül, a szöveges elem pedig rendszerint (ál)bölcsességeket, néha közhelyeket, humoros megjegyzéseket, elgondolkodtató mondatokat tartalmaz. A szöveg nem érvényesül a kép nélkül, és a kép nem érvényesül a szöveg nélkül. Továbbá idetartoznak a szöveget kiegészítő emotikonok is. Az emotikonok esetében a kép a szöveg jelentését egyértelműsíti, módosítja, vagy akár az ellenkezőjére is fordíthatja (ironikussá teheti).

Az emotikonok

Az emotikonok az érzelmek kifejezésére alkalmas grafikus jelek, a számítógép vagy a mobiltelefon billentyűzetének segítségével megjeleníthető karakterkombinációk (Laczházi 2004). A szakirodalomban elterjedt elnevezésük az *emoticon*, *vigyorkód*, *mosolygó*, *arcocska*, *kedvjel*, *ábraarc*, *érzkép*, *képecske*, *smiley*, – a kiejtést követő – *szmájli*, *hangulatjel* és *emotikon* (Bódi–Veszelszki 2006). A szöveg és a kép kölcsönhatása multimediális környezetben a nyelvet olyan szöveg-kép konglomerátumokká változtatja, amelyek egymást kontextualizálják és egyértelműsítik (Schmitz 2003: 244). Ily módon kapcsolódik össze a digilektusbeli szöveg a benne használatos emotikonokkal (Veszelszki 2011b; 2012a; 2012b): az emotikonok kontextus nélkül érthetetlenek (vagy csupán nagyon általános jelentéssel rendelkeznek), az emotikonok az írott szöveg félreértésének megakadályozását segítik (Bódi–Veszelszki 2006; Keszler 2004; Runkehl 2005; Veszelszki 2005). Az emotikonokkal kapcsolatos, a következőkben közölt empirikus adatok egy 2010-ben végzett, nem reprezentatív, de nagyszámú (közel 650) adatközlővel dolgozó online kérdőíves felmérésből származnak (Veszelszki 2011b).

Az emotikonok típusai

Az emotikonoknak két típusát különböztetjük meg. Az egyik típusba a számítógép ASCII-karakteriből, nagyjából írásjelekből megalkotott jelek tartoznak. Alapfajtái kettőspontból, kötőjelből és zárójelből épülnek fel: :-) és :-(. Ezeknek számtalan variációja fordul elő a digitális kommunikációban. Míg a „nyugati” szmájlik az emberi arcot 90 fokkal elfordítva ábrázolják, addig a japán emotikonok, az úgynevezett kaomojik 'arcjelek' az álló arcra hasonlítanak. Mosolygó arcot jelöl például: (^ ^) vagy a két szemre utaló ^^; széles mosolyt a ^___^; piruló arcot a (*^^*). A másik nagy csoportba pedig a grafikus szimbólumok tartoznak. Ez utóbbinak szintén két fajtája van: az álló, úgynevezett statikus, illetve a mozgó, dinamikus emotikonok. Az „emotikongyártók” fantáziájának szinte csupán a karakterek számának végessége szab határt. Csaknem értelmező szótár szükséges a jelkombinációkkal létrehozott emotikonok megértéséhez és használatához.

A vizsgálatban a leggyakrabban (339-szer) említett emotikontípus a :), amelynek jelentéstartalma sokrétű, ám feltétlenül pozitív (jókedvet, vidámságot, viccet, kedvességet és a kedvességre adott reakciót, örömet, az üzenet elolvasását vagy enyhítését jelölheti). A szemeket jelölő kettőspont egyenlőségjellel is helyettesíthető: =). A második leggyakoribb (256-szor beküldött) érzelemjel a :(karakterkombináció volt, amely szomorúságot, rossz hírre adott reakciót és együttérzést fejezhet ki (40-szer került elő a kötőjeles-orros: :-(szomorú arcjel). 235-en említették a :D (és még 40-en a :-D) jelet, amely a nevetésre utal. A negyedik leggyakrabban, több mint százszor (113-szor) feltüntetett jel a :P volt, amely a nyelvkiöltő gesztust szimbolizálja, és poénkodásra, illetve arra utalhat, hogy nincs mit hozzászólni a megelőző megjegyzéshez (orros párja a :-P). Az eddigiekhez képest újabb keletű az összevont szemeket és a nevetéstől nagyra tátott száját jelölő XD és xD (100 említés), valamint a csodálkozást, meglepődést, megdöbbenést, illetve egy adatközlő szerint „nagy szopást” kifejező :O jel. 97-en írták le a ;) kacsintó ikont, további húszan a ;-)) jelet, 95-en pedig a :S emotikont, ez utóbbi jelentése: furcsa, rossz dolgról van szó: jaj, nem jó, rosszullet, zavarba hoz. Az eredeti, kettőspont-kötőjel-zárójel kombinációból álló, vidámságot kifejező szmájlit :-)) mindössze 69-en írták le. Sírást, de akár „komolytalan hisztit” is jelenthet a könnyet aposztrófként megjelenítő :'(emotikon, mérgességet az e-mailek kukacjelét felhasználó :@ és pirulást, szégyenlősséget a :\$ jel. Puszi vagy csók a :* jelentése, illetve a :/ és a :-/ a szájhúzás, a savanyúság, az elkedvetlenedés, az eltűnődés jelei lehetnek. Míg az eddig bemutatott, úgynevezett európai ikonokat értelmezésükhöz 90 fokkal el kellett fordítani, addig a japán vagy ázsiai jelek elforgatás nélkül utalnak az emberi arcra: a ^^ vidám szemeket jelent, de gúnyt és szarkazmust is jelölhet, a -.- jelentése pedig frusztráltság, unottság. A szeretet, szerelem konvencionális szimbólumát, a szívet formázza a <3 jel. Sokan jelezték, hogy az ASCII-karakterkombinációval le nem írható, az IM-programokba beépített, animált, úgynevezett dinamikus emotikonokat használnak. Például az (L) karakterkombináció beírásával a

különböző programok a szív grafikus szimbólumát jelenítik meg, ez szolgál a szeretet-szerelem kifejezésére vagy a partnertől való elköszönésre.

Az emotikonok funkciói

Az írásjelek szükséges számával kapcsolatban a XIX–XX. században két tábor alakult ki (Keszler 2006: 103): az egyik a könnyű puntuációt, vagyis a kevesebb írásjelet támogatta; a másik szerint viszont több jelre lenne szükség. A „virtuális írásbeliség [azonban] kitermelt néhány újabb írásjelet” (Keszler 2006: 66). Az emotikonok az érzelmek kifejezésére alkalmas grafikus jelek, amelyek alapvetően az új médiumokhoz, kommunikációs eszközökhöz kapcsolódnak (Veszelszki 2005; Bódi–Veszelszki 2006). Laczházi Gyula (2004) nem tartja kizártnak, hogy ezek a jelek nemsokára a hagyományos kommunikációs formákban, a papírra jegyzett üzenetekben is feltűnnek.

Az emotikonokat Keszler Borbála az „internetes nyelvhasználat új írásjelei”-nek nevezi, amelyek leginkább a beszéd szupraszegmentális és nem verbális jellegzetességeit jelölik (Keszler 2004: 85; 2006: 66); a többféle írásjel iránti igényt elégték ki (Keszler 2004: 151). Az emotikonok legfőbb funkciója az érzelmkifejezés, a szupraszegmentális és a nyelven kívüli eszközök helyettesítése: *hahaha ez nagyon jó :))*). Az interneten a szmájlik pótolják a beszélgetés során többek között az arckifejezéseket, a gesztusokat, amelyek nélkül a mondanivaló néha félreérthető. Ezen kívül az emotikonok pótolhatják a vizuális mondanót (például az internetes telefonálás során a webkamera által közvetített információt), gyorsítják a kommunikációt, megtörik a verbális egységekből álló szöveg uralmát, a szöveget látványosabbá teszik, sőt humorforrásként is szolgálhatnak (Bódi–Veszelszki 2006). A mondanivaló tompítására, a félreérthetőség csökkentésére, a kommunikációs partner hangulatának javítására is szolgálhatnak az emotikonok. A digitális kommunikáció személytelenségét is oldják ezek a jelek. Az emotikonok módosítanak a szöveg jelentésén (Ekman 2004): hozzátesznek, elvesznek, sőt a szöveg jelentését az ellentétére is képesek fordítani (*naon ügyi vtál :S*). További funkciójuk a szinkron digitális kommunikációban – például a cseten – a beszédszünet kitöltése, ezáltal a kapcsolat fenntartása, vagyis fatikus funkciót töltenek be.

Az emotikonok jelentése

A már említett empirikus (kérdőíves és szövegelemzésen alapuló) vizsgálatok során alapvető kérdés volt, hogy van-e az emotikonoknak általános(ítható), akár konvencionálisnak tekinthető jelentésük. Az emotikonoknak nincs konkrét jelentésük, mivel szimbólumok, nem minősülnek kódnak (Sperber–Wilson 1996: 26; az MSN-cseteszövegekről: Salló 2011; a francia SMS-ekben előforduló emotikonok tipográfiai jellemzőiről: Amaghlobeli 2012). Önmagukban csak általános, ám az adott beszédhelyzetben konkretizálódó jelentésük van. Csupán a kontextusban derül ki, hogy egy mosolyjel milyen jelentést kap. Ezt támasztja alá Nyíri Kristóf megfigyelése is, miszerint a szmájli kép, hiszen a kép használatelméletének legfontosabb jellemzőjével rendelkezik: önmagában nincs jelentése, csak a használat közben tesz szert rá (Nyíri 2001; 2003: 267). „A kép olykor beszédesebb ezer szónál – de amit [...] az izolált állókép elbeszél, az mindig csak szavak környezetében, szavak által magyarázva lesz érthető” (Nyíri 2000).

Laczházi Gyula már 2004-ben leírta: az emotikonok erőteljes elterjedését, „gyors térhódítását tekintve azt is gondolhatjuk, hogy az érzelmek új kultuszával állunk szemben. Az érzelmek felértékelődésére, az érzelmek iránti fokozott érdeklődésre az élet számos területén, így a legkülönbélebb tudományágakban (a filozófiában, a neurobiológiában, a történettudományban és az irodalomtudományban) is tapasztalhatunk jeleket [...]. Ez a megélnéülő érdeklődés a posztmodern korban mindenekeül az instrumentális értelem megrendülésével, a racionalizmus korlátainak felismerésével függ össze” (Laczházi 2004; vö. Meier-Seethaler 1997).

E szubjektumfilozófiai megközelítést a felmérés példái csak erősítik. Három tényező is jelzi, mennyire fontos az érzelmek kifejezésének a módja:

1. az emocionális betűtöbbszörözés és az intenzitást kifejező karakterhalmozás;
2. az emocionális központozás (*Ancsák megint balhézna... :/; Az agyam eldobom!!; Mit????????; Szeretlek szó benne volt!??*);
3. az emotikonok használata a központozás helyett/mellett.

Az emotikonok és a szövegtípusok

Milyen szövegtípusokban fordulhat elő emotikon? Milyenekben nem? A fent említett felmérés szerint a válaszadók többsége (több mint fele) cseten, e-mailben, SMS-ben és közösségi oldalon szokott emotikonokat használni. Viszonylag ritkábban említették a fórumot, a blogot, a tweetet (ez utóbbit Magyarországon jelenleg a többi szövegfórához képest kevesebben használják). A nem digitális szövegfórák közül kiemelkedő a kézzel írott (nem hivatalos) levelek és a kézzel írott üzenetek és feljegyzések csoportja, amelyekben a válaszadók gyakorta használnak emotikonokat. Sokan megemlézték ezeken kívül a jegyzeteket, néhányan az órai levelezést és a képeslapot is. Több válaszadó is megjegyezte, hogy akár szóban is használ emotikonokat (például nevetést helyettesít az *ikszdé* vagy a *kettőspontdézik*).

A kérdőívbeli válaszadók az emotikonokat az informális szituációkhoz kötik, hivatalos szituációban (hivatalos levélben és vizsgadolgozatban) 90%-uk kerül a szmájlihasználatot. Kézzel írt levélben az adatközlők fele, jegyzetekben, feljegyzésekben a kétharmada használ hangulatjeleket (Veszelszki 2010). Digitális szövegfórákban (üzenőfal, e-mail, cset, SMS) nem meglepő módon csupán 10% alatti az emotikonkerülők aránya.

Az emotikonok kézzel írt szövegekben is megjelennek, kiemelten az informális kommunikációban, például a diákok tanórai levelezésében. E szövegek keletkezésükor mindkét „beszédpartner” jelen van, ám a szóbeli kommunikáció lehetetlen (például zavarnák az órát a beszélgetéssel). Éppen e jellegzetesség miatt neveztem az órai leveleket dialógusleveleknek.

Christa Dürscheid hívta fel a figyelmet arra, hogy az „internet- és SMS-specifikus kifejezőeszközök, mint az emotikonok, inflektívák és rövidítések” más, nem elektronikus szövegtípusokban, például a diákoknak a pad alatt továbbított leveleiben is előfordulnak, egyre nagyobb számban (Dürscheid 2005: 94). Dürscheid ezt a jelenséget nem írta le részletesen, csupán egy-egy példát hozott e hatás bizonyítására, sőt megállapította, hogy empirikus vizsgálatokat az interferencia feltárására még nem végeztek (Dürscheid 2005: 95). Ezt a felmérést végeztem el középiskolások írásai (órai levelei, dolgozatai és feljegyzései) alapján (Veszelszki 2011b).

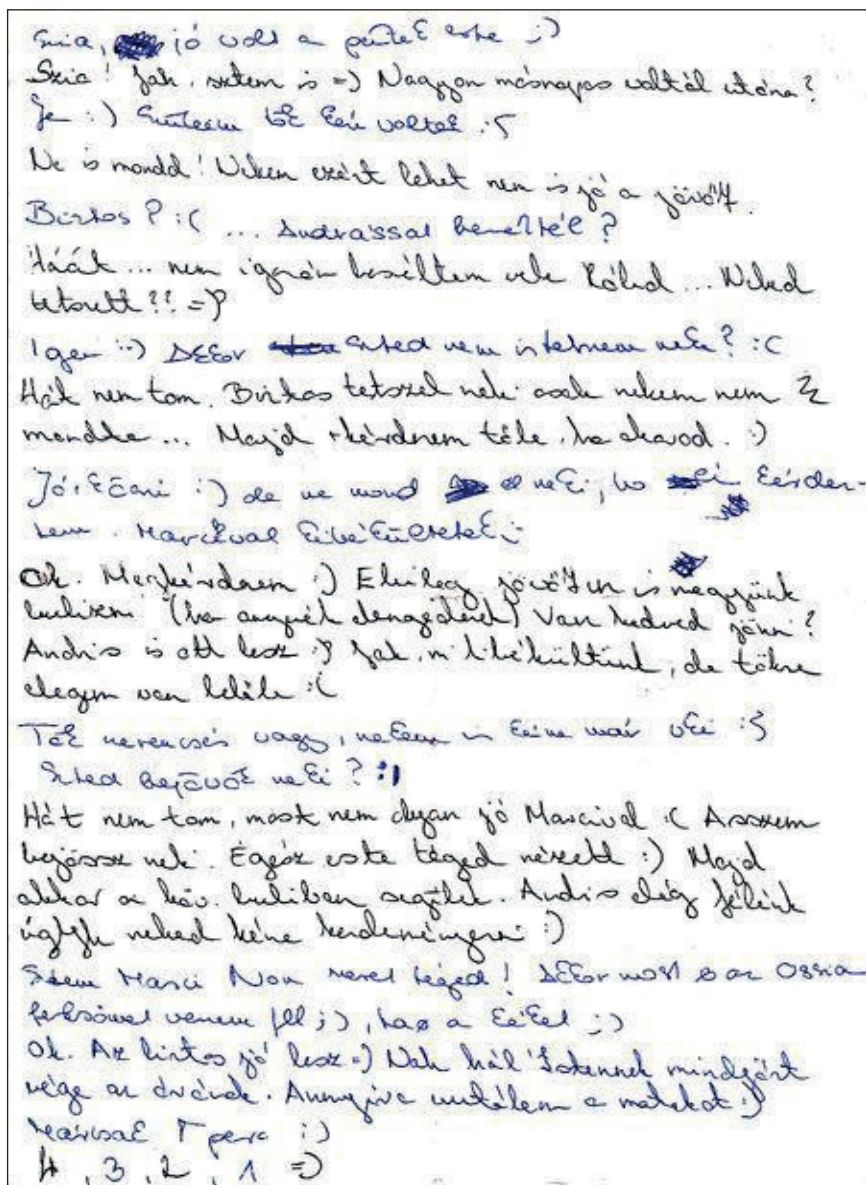
A felmérés szerint elsődlegesen a tagoló funkcióval rendelkező, de emocionális intonációt nem hordozó írásjelek maradnak el a cset- és az ehhez hasonló dialóguslevél-szövegekben (Veszelszki 2010): a vessző főként a gondolategységek, nem pedig a hagyományosan, grammatikai értelemben vett tagmondatok határát jelöli. A pont mint mondatzáró írásjel az esetek nagy részében elmarad. Az emocionális intonációt írásban jelölő felkiáltójelet rendszerint kiteszik a szövegírók, illetve a kérdő mondatfajta jelölő kérdőjelet sem hagyják el a megnyilatkozásokban. Előfordulhat, hogy minden mondatot vagy mondat szerű egységet emotikon zár. Dialóguslevélbeli példák:

- Ohh értem :D de nekem nehogy beteg legyél! Am fogadok, ha talizol Vele akk jobban leszel ;)
- Max vasárnap taliznánk de nem akarok... :S Am buliba biztos megyek => Még 40°-os lázzal is XD
- Tudod van az a Gere Scence XD vagy ki És a blogján minden j helyett y írt. XD
- Szerintem se csalás XD Ő is kirakhatná XD
- Ja úgy van h ahányan megnézik.

Ez nem cs filmekben van XD

De leszárom, pasizni fogok, hogy legyen tiszta ideg :@

A digitális kommunikációnak a nem elektronikus írásbeliségre gyakorolt hatására a diákok órai levelezései, vagyis ezek a dialóguslevelek is bizonyítékuul szolgálnak. Álljon itt összefoglalásul egy órai levelezés, amelyben megfigyelhetők a digilektus nyelvi és nem nyelvi jellemzői.

2. kép
Dialóguslevél részlete

Összegzés

Jelen tanulmány a kép-szöveg kapcsolatok típusainak ismertetésétől jutott el egy sajátos, a kezdetben a digitális kommunikációhoz kötődő képfajta, az emotikon és a szövegek viszonyának bemutatásáig. A téma kutatásának egyik folytatása az emotikonhasználat és a nyomtatott reklámok, illetve a hivatalos kommunikáció összefüggése lehet; a másik – jelenleg kidolgozás alatt lévő – szempont az emotikonok univerzalitása, illetve nyelvspecifikus volta. Az emotikonok a hivatalos szövegekben is megjelennek: ide tartoznak a diákdolgozatok (sőt akár az érettségi dolgozatok is). Erre pedagógusként is fel kell készülnünk.

Köszönöm Nyíri Kristóf inspiráló gondolatait és a cikk elkészítéséhez nyújtott segítségét.

Irodalom

- Aczél Petra 2010. Rhetoric of consuming new media. Rhetorical strategies of searching non-linear contents. In: Da Silva, Augusto Soares et al. (eds.) *Comunicação, Cognição e Média* 1–2. Aletheia. Braga. 645–655.
- Amaglobeli, Natia 2012. Linguistic Features of Typographic Emoticons in SMS Discourse. *Theory and Practice in Language Studies* 2: 348–354. <https://doi.org/10.4304/tpls.2.2.348-354>
- Bódi Zoltán – Veszelszki Ágnes 2006. *Emotikonok. Érzelemkifejezés az internetes kommunikációban*. Magyar Szemiotikai Társaság. Budapest.
- Boehm, Gottfried (Hrsg.) 1994. *Was ist ein Bild?* Wilhelm Fink Verlag. München.
- Dürscheid, Christa 2005. E-Mail – verändert sie das Schreiben? In: Siever, Torsten – Schlobinski, Peter – Runkehl, Jens (Hrsg.) *Websprache.net. Sprache und Kommunikation im Internet*. Walter de Gruyter. Berlin – New York. 85–97. <https://doi.org/10.1515/9783110202052.3.85>
- Dürscheid, Christa 2006. *Einführung in die Schriftlinguistik*. Vandenhoeck & Ruprecht. Göttingen.
- Ekman, Paul 2004. Emotional and Conversational Nonverbal Signals. In: Larrazabal, Jesus M. – Miranda, Luis A. Pérez (eds.) *Language, Knowledge, and Representation*. Kluwer Academic Publishing. Dordrecht. 39–50. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-2783-3_3
- Genova, Judith 1993. Wittgenstein on Thinking: Words or Pictures? In: Casati, Roberto – White, Graham (eds.) *Philosophy and the Cognitive Sciences*. ÖLWG. Kirchberg am Wechsel.
- Gombrich, Ernst 1969. The Evidence of Images. In: Singleton, Charles Southward (ed.) *Interpretation, Theory and Practice*. Johns Hopkins University Press. Baltimore.
- Gombrich, Ernst 1972. The Visual Image. *Scientific American* 3: 82. <https://doi.org/10.1038/scientificamerican0972-82>
- Gombrich, Ernst 1978. A látható kép. In: Horányi Özséb (szerk.) *Kommunikáció II*. Közgazdasági és Jogi Kiadó. Budapest.
- Gombrich, Ernst 1981. Image and Code: Scope and Limits of Conventionalism in Pictorial Representation. In: Steiner, Wendy (ed.) *Image and Code*. University of Michigan Press. Ann Arbor.
- Keszler Borbála 2004. *Írásjeltan. Az írásjelhasználat szabályai, problémái és története*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.
- Keszler Borbála 2006. *Írásjel-használati gyakorlókönyv. Az írásjelhasználat szabályai, problémái és története*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.
- Laczházi Gyula 2004. *Az emotikonok és a korújkor érzelemkifejező technikái*. <http://magyar-irodalom.elte.hu/ariana/irat/emoticon.html> (2011. január 17.)
- Maar, Christa 2006. Iconic worlds. Bilderwelten nach dem iconic turn. In: Maar, Christa – Burda, Hubert (Hrsg.) *Iconic worlds. Neue Bilderwelten und Wissensräume*. DuMont. Köln. 11–14.
- Meier-Seethaler, Carola 1997. *Gefühl und Urteilskraft. Ein Plädoyer für die emotionale Vernunft*. CH Beck. München.
- Mitchell, William J. T. 1992. The Pictorial Turn. *Artforum* 3: 89–94.

- Nyíri Kristóf 2000. *A multimedialitás ismeretfilozófiája*. Uniworld Közhasznú Egyesület. Kultúrák közötti kommunikáció szabadegyeteme. <http://www.phil-inst.hu/uniworld/kkk/mm/mm.htm> (2011. június 3.)
- Nyíri Kristóf 2001. The Picture Theory of Reason. In: Brogaard, Berit – Smith, Barry (eds.) *Rationality and Irrationality*. öbv-hpt. Wien. 242–266.
- Nyíri Kristóf 2003. A gondolkodás képelemélete. In: Neumer Katalin (szerk.) *Kép, beszéd, írás*. Gondolat Kiadó. Budapest. 264–278.
- Nyíri Kristóf 2011a. *Kép és idő*. Magyar Mercurius. Budapest.
- Nyíri, Kristóf 2011b. Image and Metaphor in the Philosophy of Wittgenstein. In: Heinrich, Richard et al. (eds.) *Image and Imaging in Philosophy, Science and the Arts*. Proceedings of the 33rd International Ludwig Wittgenstein Symposium, vol. 1. ontos Verlag. Heusenstamm bei Frankfurt. 109–129.
- Nyíri, Kristóf 2012. *Zeit und Bild. Philosophische Studien zur Wirklichkeit des Werdens*. Transcript Verlag. Bielefeld. <https://doi.org/10.1515/transcript.9783839419045>
- Paivio, Allan 1971. *Imagery and Verbal Processes*. Holt, Rinehart and Winston. New York.
- Rorty, Richard M. (ed.) 1967. *The Linguistic Turn. Recent Essays in Philosophical Method*. The University Press of Chicago. Chicago.
- Rorty, Richard M. 1979. *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton University Press. Princeton.
- Runkehl, Jens 2005. Text-Bild-Konstellationen. In: Siever, Torsten – Schlobinski, Peter – Runkehl, Jens (Hrsg.) *Websprache.net: Sprache und Kommunikation im Internet*. Walter de Gruyter. Berlin. 202–218. <https://doi.org/10.1515/9783110202052.6.202>
- Salló Szilárd 2011. A Messenger arcai. A hangulatjelek szerepe az internetes kommunikációban. *Acta Siculica* 709–724.
- Schmitz, Ulrich 2003. Text-Bild-Metamorphosen in Medien um 2000. In: Schmitz, Ulrich – Wenzel, Horst (Hrsg.) *Wissen und neue Medien*. Schmidt. Berlin. 241–264.
- Sperber, Dan – Wilson, Deirdre 1996. *Relevance, Communication and Cognition*. Blackwell. Oxford.
- Tószegi Zsuzsanna 1994. *A képi információ*. Az Országos Széchényi Könyvtár füzetei 6. Országos Széchényi Könyvtár. Budapest. <http://mek.oszk.hu/03100/03123/> (2012. november 20.)
- Veszelszki Ágnes 2005. Dinamikus emotikonok. In: Balázs Géza – H. Varga Gyula – Veszelszki Ágnes (szerk.) *A magyar szemiotika negyedfél évtized után*. Líceum Kiadó. Budapest–Eger. 273–286.
- Veszelszki Ágnes 2010. Úton – a digilektus és a dialóguslevelek. In: Balázs Géza – H. Varga Gyula (szerk.) *Az utazás szemiotikája*. Magyar Szemiotikai Társaság – Líceum Kiadó. Budapest–Eger. 286–298.
- Veszelszki Ágnes 2011a. Image and Self-representation. In: Benedek András – Nyíri Kristóf (eds.) *Images in Language. Metaphors and Metamorphoses*. Visual Learning Vol. 1. Peter Lang. Frankfurt am Main et al. 125–136.
- Veszelszki Ágnes 2011b. *Az infokommunikációs technológia hatása a nyelvre*. PhD-értekezés, kézirat. Eötvös Loránd Tudományegyetem. Budapest.
- Veszelszki Ágnes 2012a. Connections of Image and Text in Digital and Handwritten Documents. In: Nyíri Kristóf (ed.) *The Iconic Turn in Education*. Visual Learning Vol. 2. Peter Lang. Frankfurt am Main et al. 97–110.
- Veszelszki, Ágnes 2012b. Digilekt in deutscher Sprache? In: Ockenfeld, Marlies – Peters, Isabella –Weller, Katrin (Hrsg.) *Social Media und Web Science*. Das Web als Lebensraum, 2. DGI-Konferenz, 64. Jahrestagung der DGI (Düsseldorf, 22. bis 23. März 2012), Tagungen der Deutschen Gesellschaft für Informationswissenschaft und Informationspraxis, Band 16. Deutsche Gesellschaft für Informationswissenschaft und Informationspraxis e. V. (DGI). Frankfurt am Main. 453–456.

(1) <http://www.demotivalo.net/>

Veszelszki, Ágnes

New punctuation marks in digital and handwritten texts

The present study opens with introducing the relation types between image and text. This leads to the introduction of the relation between text and emoticon, a particular icon (image type) which used to be related to digital communication. According to literature, there are three types of the relation between text and image: 1. Images are more dominant over texts; 2. Images on their own are ambiguous; 3. Images and texts are mutually important. Emoticons belong to the third category. These signs built up of punctuation marks and graphic signs representing emotions occur not only in formal digital literacy but also in handwritten texts.

Kulcsszók: digitális kommunikáció, hipertext, kép-szöveg kapcsolat, emotikon, vizualitás

Keywords: digital communication, hypertext, image-text relation, emoticon, visuality

Az írás szerzőjéről

Veszelszki Ágnes

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, Magyarország

veszelszki.agnes[kukac]gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2226-0607>